

G'OYALAR BANKINI RAQAMLASHTIRISH ORQALI INNOVATSIYALARNI TIJORATLASHTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

O'zbekiston davlat johon tillari o'qituvchisi

Maxamadiyev Mexroj Mardon o'g'li

mehrojmaxamadiyev55@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-2829-1630>

Annotatsiya: Ushbu maqolada g'oyalar bankini raqamlashtirish orqali innovatsion ishlanmalarni tijoratlashtirish samaradorligini oshirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida intellektual mulk egalari va investorlar o'rtasidagi axborot almashinuvini optimallashtirish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish hamda raqamli platforma ekotizimini yaratish imkoniyatlari tahlil qilingan. G'oyalar bankini raqamli transformatsiya qilishning konseptual modeli taklif etilgan bo'lib, u innovatsiyalarni tijoratlashtirish jarayonini tezlashtirish va investitsion jozibadorlikni oshirishga xizmat qiladi. Olingan natijalar oliy ta'lim va ilmiy muassasalar ishlanmalarini amaliyotga joriy etishda strategik dasturlarni ishlab chiqishda qo'llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: g'oyalar banki, raqamlashtirish, innovatsiya, tijoratlashtirish, startap, innovatsion ekotizim, sun'iy intellekt, Big Data, raqamli platforma, intellektual mulk, iqtisodiy samaradorlik.

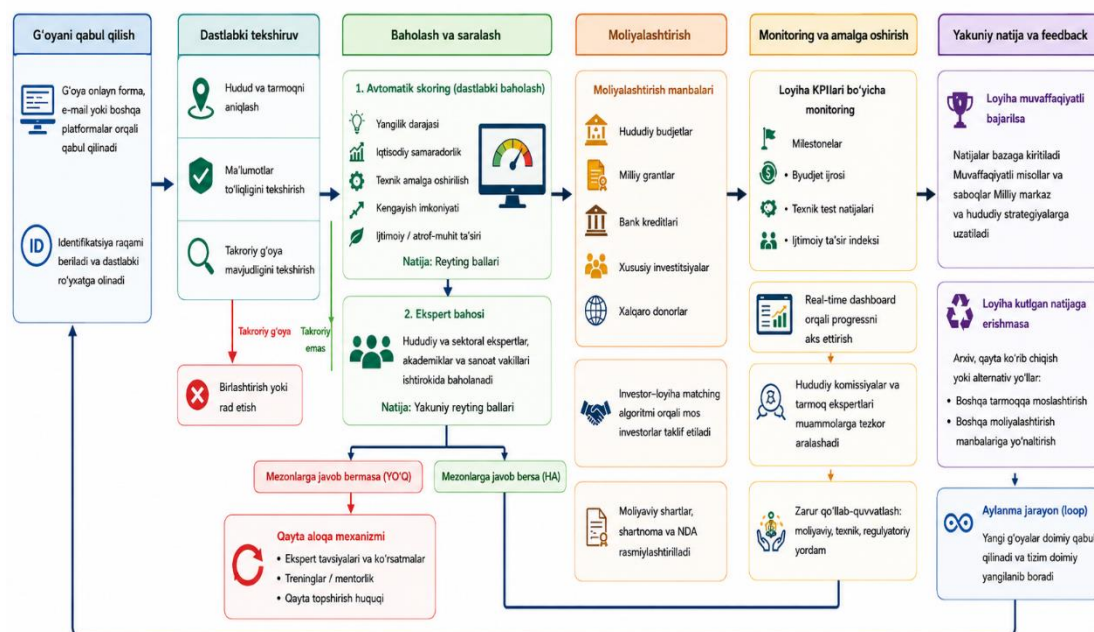
Hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsion faoliyatni rivojlantirish har bir hudud va iqtisodiyot tarmog'ining raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyotda ilmiy-texnik ishlanmalarni tizimli boshqarish, istiqbolli loyihalarni saralash hamda ularni amaliyotga joriy etish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Shu bois innovatsion g'oyalarni tizimli ravishda jamlash, baholash va iqtisodiyotga integratsiya qilish imkonini beruvchi innovatsion g'oyalar bankini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion g'oyalar banki – bu ilg'or fikrlar, texnologik ishlanmalar, startap loyihalar hamda ilmiy takliflarni yagona elektron tizimda birlashtirish, saqlash va amaliyotga yo'naltirishni ta'minlaydigan platformadir. Ayniqsa, ushbu tizimning raqamlashtirilishi innovatsiyalarni tijoratlashtirish samaradorligini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi.

Innovatsion g'oyalar bankini raqamlashtirish jarayoni innovatsion takliflarni elektron platformalar orqali qabul qilish bilan boshlanadi. Tizim foydalanuvchilarga onlayn forma, elektron pochta yoki maxsus platforma orqali g'oyalarni topshirish imkonini yaratadi. Har bir g'oyaga individual identifikatsiya raqami berilib, dastlabki ro'yxatga olish amalga oshiriladi.

Keyingi bosqichda innovatsion g'oya hududiy va tarmoqlar kesimida tasniflanadi. Bunda sanoat, qishloq xo'jaligi, IT, xizmat ko'rsatish sohasi va boshqa iqtisodiy yo'nalishlarga tegishliligi aniqlanadi. Mazkur tasnif ekspertlarni to'g'ri tanlash hamda strategik rivojlanish ustuvorliklariga mos ravishda baholash imkonini beradi.

Elektron platformaning asosiy afzalliklaridan biri – avtomatik tekshiruv tizimining mavjudligidir. Ushbu bosqichda g'oyaning hujjatlari to'liqligi, muallif haqidagi ma'lumotlar, texnik tavsif va iqtisodiy asoslar tekshiriladi. Bundan tashqari, tizim avval bazaga kiritilgan loyihalar bilan taqqoslash orqali takrorlanuvchi yoki o'xshash g'oyalarni aniqlaydi. Bu esa resurslarning samarasiz sarflanishining oldini oladi.

1-rasm. Innovatsion g'oyalarni qabul qilish va raqamli qayta ishlash platformasining konseptual modeli

Ushbu sxema innovatsion g'oyaning tug'ilishidan boshlab, uning to'liq shakllanib, amaliyotga joriy etilishi va yakuniy natija berguniga qadar bo'lgan bosqichlarni uzluksiz raqamli zanjir asosida tushuntiradi. Tizim statik emas, balki doimiy aylanma harakatdagi tirik ekotizim tamoyili asosida ishlaydi.

G'oyani qabul qilish tizimidan boshlanadi. Bu yerda mualliflar o'z loyihalarini onlayn platforma orqali kiritadilar va har bir taklifga unikal identifikatsiya raqami (ID) biriktiriladi. Bu nafaqat tartibni saqlash, balki mualliflik huquqini dastlabki himoya qilish uchun ham muhim poydevordir.

Dastlabki tekshiruv filtridan o'tadi. Bunda g'oyaning qaysi hudud va tarmoqqa tegishli ekanligi aniqlanib, hujjatlarning to'liqligi ko'rib chiqiladi. Eng asosiysi, tizimda takroriylik yoki plagiat holatlari tekshiriladi. Agar g'oya avval taqdim etilgan loyihalar bilan bir xil bo'lsa, u rad etiladi yoki mavjud g'oyaga birlashtiriladi. Agar unikal deb topilsa, asosiy filtrga o'tkaziladi.

Baholash va saralash jarayonidir. Bu yerda intellektual texnologiyalar va inson omili uyg'unlashadi. Avvaliga tizim algoritmlari (avtomatik skoring) orqali g'oyaning yangiligi, iqtisodiy samaradorligi, texnik amalga oshirish imkoniyati va ekologik ta'siri baholanib, dastlabki reyting ballari chiqariladi. So'ngra soha ekspertlari, akademiklar va ishlab chiqarish vakillari yakuniy ekspert xulosasini berishadi. Agar loyiha mezonlarga javob bermasa, u butunlay yo'qolib ketmaydi — qayta aloqa tizimi orqali muallifga mentorlik va treninglar tavsiya etilib, loyihani yaxshilab qayta topshirish imkoniyati beriladi.

Moliyalashtirish bosqichiga yo'naltiriladi. Platforma aqlli moslashtirish (matching) tizimi orqali loyihaga mos keluvchi investor, davlat granti, bank krediti yoki xalqaro donorlarni aniqlaydi. Moliyaviy shartnomalar imzolanishi bilan birga, intellektual mulk xavfsizligini kafolatlovchi NDA (sirlarni oshkor qilmaslik kelishuvi) rasmiylashtiriladi.

Monitoring va amalga oshirish davri boshlanadi. Loyihaning borishi, belgilangan muhim nuqtalar (milestones) va budget ijrosi real vaqt rejimidagi raqamli panellar (dashboard) orqali kuzatib boriladi. Agar jarayonda qandaydir texnik yoki huquqiy muammo yuzaga kelsa, hududiy komissiyalar va ekspertlar ziyorat yoki masofaviy aloqa orqali tezkor ko'mak berishadi.

Natija va qayta aloqa tizimidir. Muvaffaqiyatli yakunlangan loyihalar kelajakdagi hududiy va strategik rejalarni belgilashda namuna (case study) sifatida bazada saqlanadi. Kutilgan natijani bermagan loyihalar esa arxivlanadi yoki muqobil yo‘nalishlarga qayta moslashtiriladi. Eng muhimi, butun jarayon oxirida hosil bo‘lgan xulosalar, tajriba va yangi ehtiyojlar zanjirining boshiga — tizimning kirish qismiga qayta ta’sir o‘tkazadi. Shu tariqa, g‘oyalar banki doimiy ravishda o‘zini-o‘zi yangilab boruvchi aylanma ekotizimga (loop) aylanadi.

Raqamlashtirilgan g‘oyalar bankida baholash jarayoni ikki bosqichli mexanizm asosida amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda avtomatik skoring tizimi ishlaydi. Bu tizim quyidagi mezonlar asosida g‘oyalarga dastlabki reyting beradi:

- innovatsionlik darajasi;
- iqtisodiy samaradorlik;
- texnik jihatdan amalga oshirilish imkoniyati;
- kengayish salohiyati;
- ekologik va ijtimoiy ta’siri;
- hududiy rivojlanish strategiyalariga mosligi.

Avtomatik baholashdan muvaffaqiyatli o‘tgan loyihalar ekspert bosqichiga yuboriladi. Ekspertlar tarkibiga akademik olimlar, tarmoq mutaxassislari, investorlar hamda hududiy vakillar jalb qilinadi. Ekspertiza natijasida loyihaning tijorat salohiyati, bozor talabiga mosligi va raqobatbardoshligi aniqlanadi.

Baholash natijalari ijobiy bo‘lgan g‘oyalar innovatsion g‘oyalar bankiga kiritilib, ularni tijoratlashtirish jarayoni boshlanadi. Tijoratlashtirish bosqichida loyiha turli moliyalashtirish instrumentlariga yo‘naltiriladi. Jumladan:

- davlat grantlari;
- hududiy budget mablag‘lari;
- bank kreditlari;
- xususiy investorlar mablag‘lari;
- xalqaro donor tashkilotlar mablag‘lari.

Bunda elektron platforma investor va loyiha o‘rtasida moslashtirish (matching) mexanizmini amalga oshirib, istiqbolli g‘oyalarga investitsiya oqimini kuchaytiradi.

Loyiha moliyalashtirilgandan so‘ng monitoring tizimi ishga tushiriladi. Monitoring davomida loyiha samaradorligi asosiy ko‘rsatkichlar (KPI) asosida baholanadi. Jumladan, byudjet ijrosi, texnik natijalar, tijoratlashuv darajasi va ijtimoiy samaradorlik muntazam nazorat qilinadi. Real vaqt rejimidagi dashboard tizimi orqali loyiha holati kuzatilib boriladi.

Tahliliy natijalarga ko‘ra, samaradorlik ko‘rsatkichlari bo‘yicha ayrim kategoriyalarda 95–100 foiz natijalar kuzatilgan bo‘lsa, ayrim yo‘nalishlarda samaradorlik pastligi aniqlangan. Xususan, ayrim kategoriyalarda 64 foizlik ko‘rsatkich qayd etilib, bu tizimni yanada takomillashtirish zaruratini ko‘rsatadi. Shuningdek, ayrim yo‘nalishlarda ma’lumotlarning yetishmasligi yoki faoliyatning sustligi kuzatilgan.

Natijalar va muhokama

Innovatsion g‘oyalar bankining raqamlashtirilishi quyidagi iqtisodiy samaralarga olib keladi:

1. Innovatsion loyihalarni saralash tezligi oshadi;
2. Investorlar va g‘oya egalari o‘rtasida samarali hamkorlik yo‘lga qo‘yiladi;
3. Yangi ish o‘rinlari yaratiladi;
4. Hududlararo innovatsion tafovut qisqaradi;

5. Ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish darajasi ortadi;
6. Resurslardan oqilona foydalanish imkoniyati kengayadi;
7. Shaffoflik va hisobdorlik kuchayadi.

Bundan tashqari, audit loglari, vaqt tamg'alari va rollarga asoslangan kirish nazorati tizimlari innovatsion platformaning xavfsizligi va ishonchliligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktabrdagi PF-6079-sonli "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. <http://www.lex.uz>
3. Nureev R.M., Karapaev O.V. Innovatsion g'oyalar bankini shakllantirish va raqamli axborotdan foydalanish. – Moskva: Ekonomika, 2020.
4. Ma'rufov A.M. Ma'lumotlar bazalari va axborot tizimlari. — T.: Fan va Texnologiya, 2019.
5. Yusupov R.M. Zamonaviy ma'lumotlar bazalari. — Toshkent: INNOVATSION TA'LIM, 2022.
6. European Commission. Technology Readiness Level (TRL) Guidance. URL: <https://ec.europa.eu>
7. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2023. — Paris: OECD Publishing, 2023.